

Janusz Tylman

ROLA NAUKI W ZAKRESIE KODYFIKACJI PRAWA KARNEGO PROCESOWEGO

I

W roku 1918 Państwo Polskie odzyskując niepodległość odziedziczyło po swych zaborcach trzy różne systemy prawne. W zakresie procesu karnego obowiązywały kodeksy: rosyjski z 1864 r., niemiecki z 1877 r. oraz austriacki z 1873 r. Unifikacji procesu karnego dokonano dopiero przez wydanie 19.3.1928 r. własnego kodeksu postępowania karnego, który wszedł w życie 1.7.1929 r., chociaż postępowanie wojskowe toczyło się jeszcze do końca r. 1936 na podstawie austriacko-węgierskiego kodeksu z 1912 r. (zastąpiony polskim kodeksem wojskowego postępowania karnego z 29.11.1936 r.)¹. Nowy kodeks karny z 11.7.1932 r. wszedł w życie dopiero 1.9.1932 r. (razem z prawem o wykroczeniach z 11.7.1932 r.).

Te suche fakty świadczą zarówno o olbrzymich trudnościach z jakimi borykało się również na gruncie szeroko rozumianego prawa karnego i karnego wymiaru sprawiedliwości odradzające się Państwo Polskie, jak i o wielkim dziele unifikacji prawa. Jednakże – jak słusznie podkreśla się – unifikacja nie oznaczała pełnej stabilizacji².

Kodeks postępowania karnego z 1928 r. przyjmując znaną, „mieszaną” formę procesu, z nieformalnym dochodzeniem i śledztwem sądowym oraz apelacyjno-kasacyjnym systemem odwoławczym, chociaż sięgał do instytucji i poszczególnych rozwiązań zawartych w kodeksach obowiązujących w trzech

¹ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 55 i n.

² W. Daszkiewicz, K. Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny i materialne prawo karne w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 1965, s. 4 i n.

dzielnicach Polski i pośrednio, a także często bezpośrednio czerpał z myśli i kodyfikacji francuskiej – był w znacznym stopniu tworem oryginalnym, charakteryzował się dobrą techniką legislacyjną i oceniano go jako jeden z lepszych wówczas kodeksów europejskich. W wersji przekazanej przez Komisję Kodyfikacyjną chronił on też – poza dochodzeniem tzw. zapiskowym – w zasadzie w sposób wystarczający prawa i interesy uczestników postępowania. Przejawiały się w nim wyraźnie tendencje liberalne³.

Przypomnieć wszakże trzeba, że jeszcze w toku prac nad kodeksem jego twórcy znajdowali się pod presją praktyków, którzy z reguły byli przeciwni szerokim gwarancjom procesowym stron i którzy później atakowali kodeks jako „nieodpowiadający duchowi czasu”. Komisja Kodyfikacyjna obawiała się, że projekt bardziej nowoczesny podzieli los projektu ustawy o sądach dla nieletnich z 1921 r. i zostanie odrzucony⁴.

Projekt spotkał się także z krytyką kręgów domagających się większych gwarancji dla oskarżonego, jednakże przeważały głosy przeciwników nadmiernej rzekomo liberalizacji, którzy twierdzili m. in., że zaprojektowana procedura jest zbyt powolna, za szeroko uwzględnia zasadę kontradiktoryjności, ułatwia zachowanie bezkarności sprawcom przestępstw, niepotrzebnie wprowadza sądy przysięgłych, za szeroko traktuje uprawnienia pokrzywdzonego jako oskarżyciela posiłkowego. W konsekwencji żądano uproszczenia i przyspieszenia postępowania oraz przepisów bardziej elastycznych z punktu widzenia organów procesowych.

W rezultacie projekt poddany został rewizji, w zasadzie w kierunku odpowiadającym żądaniom praktyki, zarówno przez specjalną komisję powołaną z inicjatywy Ministra Sprawiedliwości, jak i następnie przez samego Ministra.

Po wejściu kodeksu w życie naciski praktyki i szerzej – przeciwników liberalizacji procedury karnej – nie ustawały, prowadząc do kilku nowelizacji w latach 1932 i 1938.

Zmiany przyjęte tymi nowelami zmierzały w pierwszym rzędzie do przyspieszenia postępowania przez ograniczenie zasady bezpośredniości, utrudnienie zaskarzania wyroków, wyeliminowanie czynnika obywatelskiego, rozszerzenie orzekania jednoosobowego, ograniczenie uprawnień pokrzywdzonego, wzmocnienie pozycji prokuratora. Ogólnie nowelizacje podporządkowane były hasłom wzmocnienia walki z przestępczością i oszczędności.

W prasie prawniczej i na głośnym III Zjeździe Prawników Polskich (Katowice – 1936 r.) domagano się jednak – chociaż wyraźne były też głosy przeciwne – dalej idących reform, m. in. zniesienia instytucji sędziego

³ M. Cieślak, J. Tylman, *Prawo karne procesowe*, [w:] *Stan i zadania nauk penalnych w Polsce*, Warszawa 1983, s. 57 i n.; S. Waltoś, *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 1968, s. 12.

⁴ W. Daszkiewicz, K. Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny...*, s. 30 i n.

śledczego, przekazania całego postępowania przygotowawczego prokuratorowi, zniesienia apelacji z pozostawieniem tylko kasacji z jej wąskimi podstawami, wprowadzenia zasady oportunistu, a nawet wyroków nieokreślonych. Wybuch wojny uniemożliwił dalsze zmiany w tym kierunku.

II

Po II wojnie światowej system karnoprosesowy kreowany był raczej w sposób ewolucyjny, a więc inaczej niż system radziecki, wznoszony po całkowitym rozbiciu porządku prawnego Rosji carskiej – chociaż pod silnym wpływem doktryny i prawa radzieckiego⁵.

Utrzymano w mocy – obok kodeksu karnego z 1932 r. – kodeks postępowania karnego z 1928 r. oraz prawo o ustroju sądów powszechnych, również z 1928 r. Tym samym zachowany został poprzedni system organów sądowych i prokuratorskich, a także dawny ustrój adwokatury, wobec pozostawienia w mocy prawa o ustroju adwokatury z roku 1938.

Równocześnie w pierwszych latach po wojnie, a nawet jeszcze w końcowym okresie działań wojennych na terenach już wyzwolonych, wydano szereg aktów prawnych opartych na innych niż przed wojną, dalece odmiennych założeniach i zasadach, które miały torować drogę nowemu systemowi karnoprosesowemu.

Przede wszystkim w dniu 23.9.1944 r. ustanowiono nowe prawo o ustroju sądów wojskowych i prokuratur wojskowych oraz kodeks karny Wojska Polskiego, 23.6.1945 r. zaś nowy kodeks wojskowego postępowania karnego; te akty prawne oparte były szeroko na koncepcjach i konstrukcjach radzieckich, a trzeba przypomnieć, że w ciągu następnych lat w znacznym stopniu, przez rozszerzenie podsiadności sądom karnym wojskowym, odnosiły się one także do osób cywilnych.

Dekretem z 12.9.1944 r. utworzone zostały specjalne sądy karne dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich. Dekretem z 21.1.1946 r. powołano do życia Najwyższy Trybunał Narodowy, którego zadaniem było sądenie głównych sprawców przestępstw wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Istotne przepisy procesowe zawierał dekret z 13.6.1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa (tzw. mały kodeks karny). Radykalne unormowania wprowadził dekret z 16.11.1945 r. o postępowaniu doraźnym.

W tych i innych aktach prawnych wydanych w latach 1944–1948 ustawodawca forsując określone kierunki zmian systematycznie dążył do

⁵ M. Cieślak, J. Tylman, *Prawo karne...*, s. 47 i n.

likwidacji przedwojennego modelu postępowania karnego, który ostał się jednak w podstawowym akcie prawnym, jakim był kpk z 1928 r. W roku 1949 uznano, że nadszedł czas zmiany samego kpk.

W rezultacie reform przeprowadzonych w latach 1949 i 1950, a więc w tzw. okresie stalinizmu, w ogólnej atmosferze lekceważenia prawa, zakończono rozpoczętą w 1944 r. przebudowę systemu karnoprocesowego, dokonując w nim następujących głównych zmian:

- zniesiono śledztwo sądowe oraz instytucję sędziego śledczego, wprowadzając nieudaną formę tzw. jednolitego śledztwa, występującego też w wersjach uproszczonych;

- całość postępowania przygotowawczego, bez względu na to, jaki organ je prowadził, podporządkowano – przynajmniej formalnie – prokuratorowi, eliminując z tego stadium niemal zupełnie czynnik sądowy;

- do prowadzenia śledztwa uprawniono obok prokuratora również milicję i oficerów śledczych organów bezpieczeństwa publicznego, zwiększając przesadnie ich rolę;

- wyraźnie ograniczono prawa podejrzanego do obrony i korzystania z pomocy obrońców w postępowaniu przygotowawczym – zwłaszcza w porównaniu z sytuacją osoby ściganej w poprzednim śledztwie sądowym;

- w postępowaniu przygotowawczym uprawniono prokuratora do stosowania i przedłużania tymczasowego aresztowania oraz innych środków zapobiegawczych, a także do rozpoznawania zażaleń na ich stosowanie;

- rozszerzono znacznie podstawy tymczasowego aresztowania, dopuszczając szeroko jego stosowanie w celach pozaprocesowych, zwłaszcza represyjnych;

- uszczuplono w całym postępowaniu uprawnienia pokrzywdzonego;

- pomniejszono znaczenie rozprawy głównej, dopuszczając utrwalanie przez prokuratora i milicję, w formach protokolarnych, wszystkich czynności dowodowych postępowania przygotowawczego i szeroko umożliwiając (w ramach odstępstw od zasady bezpośredniości) ujawnianie tych protokołów na rozprawie, jako podstawy wyrokowania;

- trójinstancyjny system odwoławczy apelacyjno-kasacyjny zastąpiono dwuinstancyjnym modelem rewizyjnym;

- dla kontroli prawomocnych orzeczeń przyjęto model rewizji nadzwyczajnej;

- prokuratura została oddzielona od sądu i uniezależniona od Ministra Sprawiedliwości; podporządkowano ją Radzie Państwa;

- wprowadzono sądy powiatowe i wojewódzkie (w miejsce sądów grodzkich, okręgowych i apelacyjnych) odpowiadające zasięgiem podziałowi administracyjnemu państwa i dostosowane do dwuinstancyjnego systemu orzekania.

Większość zmian ocenić należy krytycznie. Pewne rozwiązania, w swej istocie pozytywne, jak np. udział przedstawicieli społeczeństwa w wymiarze

sprawiedliwości, niektóre unormowania formalnie służące osobie ściganej, odejście od krytykowanego modelu środków odwoławczych – zostały nieumiejętnie przeprowadzone.

Całe postępowanie podporządkowane było idei ułatwiania działalności organów procesowych – zwłaszcza organów ścigania – i usprawniania postępowania, głównie kosztem prawa do obrony oraz gwarancji podejrzanego i oskarżonego. Nadużywając tych uprawnień i wykorzystując klimat „okresu błędów i wypaczeń”, praktyka szła dalej, pogłębiając niedostatki nowych rozwiązań, co dodatkowo przyczyniło się do łamania praworządności⁶.

Tu przypomnieć wypadnie, że w tamtych latach, dla celów politycznych wykorzystywano pewne niedemokratyczne tendencje, występujące w przedwojennych nowelizacjach i podobne w swej wymowie ówczesne liczne głosy krytyczne pod adresem modelu postępowania karnego zawartego w kpk z 1928 r., domagające się dalszych zmian postępowania karnego – traktując je jako swego rodzaju usprawiedliwienie, czy wzmocnienie uzasadnienia poczynań ustawodawczych w latach 1944–1950. Mówiono np., że likwidacja instytucji sędziego śledczego, czy ograniczanie uprawnień pokrzywdzonego, stanowi realizację postulatów sprzed roku 1939.

III

Oczywiste jest pytanie o rolę nauki w tworzeniu i przemianach polskiego systemu postępowania karnego. Jest to zagadnienie ważne, ale i bardzo rozległe, a także skomplikowane, w wielu wątkach i aspektach dyskusyjne, czy wręcz kontrowersyjne. Pozostaje też w związku z oceną ówczesnego stanu polskiej nauki procesu karnego w ogóle, zazwyczaj bowiem dobrze rozwinięta teoria ma silniejszy, pozytywny wpływ na ustawodawstwo. Nie zawsze tak jest, gdyż wpływ ten może być z różnych względów i różnymi metodami ograniczany, ale wolno chyba przyjąć, że nauka słaba, nie mająca wybitnych osobowości, autorytetów, większego pożytecznego wpływu na działalność legislacyjną mieć nie będzie.

Charakter opracowania i jego rozmiary pozwalają w tym względzie tylko na bardzo skondensowane i skrótowo ujęte uwagi i wnioski. Trafnie wskazuje się⁷, że szczególna rola w tworzeniu zrębów polskiej teorii procesu karnego z końcem wieku XIX powstającej pod wpływami europejskiej dogmatyki prawniczej, na gruncie zaborczych systemów prawnych, dających

⁶ J. Tylman, *Rechtsstaatlichem Moeglichkeiten einer Vereinfachung des Strafverfahrens in Polen*, [w:] *Von totalitaerem zu rechtsstaatlichen Strafrecht*, Freiburg 1993, s. 533 i n.

⁷ M. Cieślak, J. Tylman, *Prawo karne...*, s. 57 i n.

świadcstwo rozprzestrzenianiu się francuskiego modelu procesu karnego, przypada Uniwersytetowi Jagiellońskiemu, którego Wydział Prawa przeżywał w tym czasie okres znakomitego rozwoju. Dwa zwłaszcza nazwiska należy w omawianym zakresie wymienić – Józefa Rosenblatta, a przede wszystkim Edmunda Krzymuskiego.

W międzywojennej nauce prawa karnego procesowego, podobnie jak wcześniej i jak w innych krajach, zainteresowania procesem karnym traktowane były jako towarzyszące badaniom skierowanym ku prawu karnemu materialnemu i najczęściej występowały jakby na drugim planie. Ale obok E. Krzymuskiego, który w równym stopniu poświęcał się prawu materialnemu i procesowemu, dwóch wybitnych prawników przenosiło punkt ciężkości swych zainteresowań na prawo karne procesowe – Stefan Glaser, profesor Uniwersytetu Wileńskiego i Stanisław Śliwiński, sędzia Sądu Najwyższego i wykładowca, później profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W rezultacie to prace Rosenblatta, Krzymuskiego, Glasera i Śliwińskiego (podstawowe dzieła tego ostatniego ze względu na przerwę wojenną ukazywały się już po wojnie) wywarły olbrzymi wpływ na rozwój polskiej nauki procesu karnego w pierwszej połowie XX w. Wtórowali im inni, przede wszystkim autorzy komentarzy oraz licznych artykułów i glos – A. Mogilnicki, L. Peiper, K. Angerman, J. Nowotny, M. Siewierski, J. Nisenson. Zwrócić wszakże trzeba uwagę na skąpą jednak liczbę podręczników i całkowity niemal brak monografii do roku 1939.

Istotny był też wpływ przedstawicieli teorii na tworzenie kpk z 1928 r.⁸ Projekt kodeksu opracował zespół Sekcji Postępowania Karnego Komisji Kodyfikacyjnej. Przygotowanie artykułowanego projektu powierzono podkomisji w składzie: E. Krzymuski, A. Mogilnicki, Z. Rymowicz. Zmiany w projekcie wprowadziła następnie (z inicjatywy Ministra Sprawiedliwości) wspomniana już komisja specjalna (W. Makowski, A. Mogilnicki, S. Śliwiński) współpracująca z delegatem Ministra Sprawiedliwości, prok. Kuczyńskim. Końcowe jednak zmiany projektu i później nowelizacje obowiązującego już kodeksu były głównie dziełem praktyków, w znacznym stopniu wbrew stanowisku teorii. Okresy ścisłej współpracy nauki z praktyką przy kształtowaniu polskiego systemu procesu karnego będą się również w następnych dziesięcioleciach przeplatać z latami wyraźnego odsuwania przedstawicieli nauki od działalności legislacyjnej, czy wręcz ignorowania ich stanowiska.

Na rozwój polskiej nauki procesu karnego w okresie międzywojennym wpływała w sposób znaczący sprawa miejsca tego przedmiotu nauczania w planie studiów prawniczych. Nie przewidywał on wtedy postępowania karnego jako osobnego przedmiotu, lecz jedynie prawo karne w znaczeniu ogólniejszym, mające obejmować tak prawo materialne, jak i procesowe.

⁸ W. Daszkiewicz, K. Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny...*, s. 31 i n.

Nie było też osobnych katedr postępowania karnego. Tak szeroko pojęty podwójny niejako przedmiot nie mieścił się w pełni w granicach czasowych przeznaczonych na wykłady, ze szkodą dla procesu karnego, który nie podlegał też wystarczającym wymaganiom egzaminacyjnym, co w sumie ujemnie odbijało się na stanie przygotowania do zawodów prawniczych. Ogólnie biorąc postępowanie karne uwzględniane było zarówno w wykładach, egzaminach, jak i – co ważniejsze – w pracach naukowych poszczególnych profesorów, w większej lub mniejszej mierze, w zależności od ich osobistych zainteresowań; S. Glaser i S. Śliwiński stanowili wyjątki⁹.

Po drugiej wojnie światowej sytuacja przedstawiała się podobnie, choć narastała powoli tendencja do zapewnienia nauce procesu karnego samodzielnego miejsca jako dyscyplinie i przedmiotowi dydaktyki uniwersyteckiej. W okresie reformy procedury z lat 1949/1950 wprowadzono już postępowanie karne jako samodzielny przedmiot do planów i programów uniwersyteckich studiów prawniczych i powołano na wydziałach prawa osobne katedry tego przedmiotu. W młodym wtedy Uniwersytecie Łódzkim – dla którego korzystne było początkowe usytuowanie w Łodzi Sądu Najwyższego – stało się to szczególnie uzasadnione za sprawą świetnego procesualisty, prof. Mieczysława Siewierskiego, którego wspierali wówczas rozpoczynający drogę naukową Leon Schaff i Jan Waszczyński.

Początek lat pięćdziesiątych był ze względów politycznych fatalny dla prawa i praworządności, podobnie jak dla nauki prawa i jej przedstawicieli. Dla Uniwersytetu Łódzkiego przykładem szczególnie bolesnym stał się los prof. M. Siewierskiego, który w 1950 r. został aresztowany w związku z prześladowaniami tzw. okresu „błędów i wypaczeń” (ale bezpośrednią przyczyną było jego samodzielne stanowisko w pracach legislacyjnych). Po trzyletnim ciężkim śledztwie skazany na 6 lat więzienia (karę obniżono na podstawie amnestii do połowy), zrehabilitowany został w 1956 r. Wówczas prof. Siewierski powrócił do pracy w Katedrze Postępowania Karnego UŁ¹⁰.

Mimo takiej niesprzyjającej atmosfery, nauka w głosach krytycznych domagała się w tamtym okresie zmian w procedurze karnej, przede wszystkim w kierunku rozszerzenia praw i zabezpieczeń gwarancyjnych dla osoby pociąganej do odpowiedzialności karnej, a także dla pokrzywdzonego.

W ramach przemian, które w roku 1956 doprowadziły do „polskiego października”, rozpoczęto drogą nowelizacji naprawianie kpk, podejmując ograniczone próby demokratyzowania systemu procesowego, a rozpoczynając

⁹ M. Cieślak, J. Tylman, *Prawo karne...*, s. 59 i n.

¹⁰ J. Waszczyński, *Wspomnienie o profesorze M. Siewierskim*, „Państwo i Prawo” 1982, t. 3-4, s. 102 i n. Również osiągnięciom naukowym prof. M. Siewierskiego i jego udziałowi w pracach kodyfikacyjnych poświęcone zostało odrębne opracowanie prof. J. Waszczyńskiego, zamieszczone w niniejszej publikacji.

wówczas swe prace Komisja Kodyfikacyjna przygotowywała nowe kodeksy karne¹¹. W Komisji tej bardzo aktywnie i z wielkim zaangażowaniem działał prof. Siewierski.

IV

W roku 1969 uchwalony został – obok kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego – nowy kodeks postępowania karnego, ogólnie oceniany wtedy dość pozytywnie. Wywoływał on jednak również określone – narastające – zastrzeżenia, zgłaszane przede wszystkim przez przedstawicieli nauki. Formułowano też coraz częściej postulaty dokonania w nim określonych zmian.

Już w 1972 r. powołany został po raz pierwszy Zespół dla jego nowelizacji. W jego pracach uczestniczył prof. J. Tylman. Przygotowanych projektów nie zrealizowano, ostatecznie bowiem uznano wówczas, że doświadczenia stosowania nowej kodyfikacji są jeszcze zbyt skąpe.

W roku 1980, pod wpływem ówczesnych wydarzeń, utworzona została przez Ministra Sprawiedliwości Komisja, w ramach której Zespół prawa karnego procesowego opracował projekt¹² gruntownej nowelizacji kpk, opublikowany i poddany w drugiej połowie 1981 r. ogólnokrajowej dyskusji. Członkiem Komisji i Zespołu był prof. J. Tylman, któremu powierzono funkcję głównego referenta działu obejmującego tymczasowe aresztowanie i inne środki przymusu procesowego.

W tym samym roku ogłoszone zostały przez Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych przy NSZZ „Solidarność” opracowane niezależnie projekty społeczne. Proponowały one podobne kierunki zmian i zbliżone wersje poszczególnych rozwiązań.

Twórcy projektu resortowego dawali wyraz temu, że przede wszystkim trzeba zatroszczyć się o prawa obywatelskie w procesie karnym i jakość ścigania oraz orzekania, a więc wymierzania sprawiedliwości, stawiając ekonomię i szybkość postępowania na drugim planie. Takie stanowisko zajmowali wszyscy bez wyjątku przedstawiciele nauki, ale także część członków Zespołu reprezentujących praktykę.

Niektórzy praktycy, zwłaszcza przedstawiciele ówczesnej Prokuratury Generalnej, prezentowali inne poglądy i popierali odmienny kierunek działań legislacyjnych, w szczególności odnośnie do postępowania przygotowawczego

¹¹ M. Cieślak, *Niektóre refleksje nad rozwojem prawa karnego procesowego w Polsce Ludowej*, „Palestra” 1967, nr 4, s. 60 i n.

¹² *Projekt zmian przepisów kodeksu postępowania karnego*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Komisja do Opracowania Propozycji Zmian Prawa Karnego, Warszawa, wrzesień 1981.

i środków przymusu. Znalazło to odbicie także we fragmencie uzasadnienia projektu, w którym zawarto charakterystyczne zastrzeżenia, dotyczące m. in. następujących rozwiązań:

- wprowadzenia sądowej kontroli umorzenia postępowania oraz odmowy wszczęcia śledztwa lub dochodzenia,
- możliwości porozumiewania się w postępowaniu przygotowawczym oskarżonego tymczasowo aresztowanego z jego obrońcą, bez ograniczeń przewidzianych w art. 64 § 2 kpk,
- możliwości przesłuchania podejrzanego przez sąd w trakcie postępowania przygotowawczego,
- zawężenia podstaw stosowania tymczasowego aresztowania oraz wprowadzenia zasady, iż tylko sąd może stosować areszt tymczasowy,
- propozycji, by warunkowe umorzenie postępowania stosował wyłącznie sąd¹³.

Stwierdzić wypadnie, że rezygnacja z kwestionowanych rozwiązań przekreślałaby w ogóle sens zmian i samą ideę reformy.

Wprowadzenie w grudniu 1981 r. stanu wojennego i ogólna, tłumiąca dążenia reformatorskie sytuacja, która się wówczas wytworzyła, przerwała dalsze prace Komisji. Przepisy stanu wojennego i następnie stanu wyjątkowego, później zaś tzw. ustawa epizodyczna, obowiązująca w latach 1985–1988, dotyczyły także prawa karnego procesowego – zaostrzając je i zwiększając jego represyjność. W odczuciu społecznym akt ten był instrumentem nie tylko wzmagającym – dość drastycznie – walkę z przestępczością, ale stanowił też przejaw działalności legislacyjnej o wyraźnym zabarwieniu politycznym.

Wokół ustawy epizodycznej toczył się spór, głównie między przedstawicielami praktyki i teorii. Część praktyków żądała przedłużenia jej obowiązywania bądź przeniesienia do kpk jej zasadniczych postanowień, argumentując, że przyczyniają się one do bardziej skutecznego zwalczania przestępczości, przede wszystkim zaś pozwalają w rezultacie zastosowanych uproszczeń na ściganie szybsze i tańsze.

Teoretycy natomiast domagali się powrotu do normalnej procedury wraz z wygaśnięciem przepisów ustawy epizodycznej oraz rychłego podjęcia wstrzymanych prac nad reformą prawa karnego procesowego, z uwzględnieniem dorobku nauki, doświadczeń praktyki oraz projektów reform opublikowanych w roku 1981. Takie postulaty zawierała m. in. uchwała Zjazdu Katedr Postępowania Karnego, który odbył się w 1986 r.

Ustawa epizodyczna przestała wprawdzie w roku 1988 obowiązywać, jednakże niektóre jej postanowienia wprowadzono na stałe do kpk, nie zawsze przy tym z wystarczającą troską o prawa osób pociąganych do odpowiedzialności karnej.

¹³ Tamże, *Uzasadnienie*, s. XVII, XVIII.

V

Decydującym dla dalszych działań reformatorskich momentem stało się powołanie w 1987 r. – ale gruntownie pod względem składu przebudowanej w 1989 r. – Komisji do spraw reformy prawa karnego¹⁴. W jej ramach utworzony został Zespół prawa karnego procesowego. Jego przewodniczącym i członkiem Prezydium Komisji został prof. J. Tylman.

Zespół, kierując się generalnym założeniem, że polskie prawo karne procesowe wymaga reformy głębokiej i radykalnej, prowadzącej do stworzenia nowego kodeksu, dostosowanego do zmieniających się w sposób zasadniczy stosunków politycznych i ekonomicznych – starał się odpowiedzieć na społeczne oczekiwania demokratyzacji procesu karnego i dokonania takich zmian w postępowaniu karnym, które odpowiadałyby idei państwa prawa.

Przeprowadzone w 1989 r. wybory do Sejmu i Senatu, poprzedzone obradami „okrągłego stołu”, zapoczątkowały szybkie i radykalne zmiany we wszystkich sferach życia kraju. Zespół, działający już w zrekonstruowanym składzie, przy „zielonym świetle” dla zdecydowanej demokratyzacji i liberalizacji procedury karnej, wychodząc poza wcześniejsze założenia, przyspieszył swoje prace, przygotowując w latach 1990, 1991, 1992, 1993 i 1994/1995 kolejne projekty kodeksów, zawsze przedkładając je do oceny i oczekując uwag. Cztery z nich zostały opublikowane i poddane szerokiej dyskusji, nie tylko w środowiskach prawniczych; wypowiadały się poszczególne resorty, instytucje, organizacje społeczne, towarzystwa, odbywały się narady, konferencje, sympozja. Wszystkie napływające materiały były za każdym razem przez Zespół skrupulatnie i wnikliwie analizowane i pod ich wpływem niektóre rozwiązania zmieniano. Jednakże tylko część zmian wynikała z konieczności usuwania trafnie zauważonych przez oceniających określonych niedoskonałości merytorycznych, czy mankamentów redakcyjnych, nie do uniknięcia przy tak wielkim zadaniu legislacyjnym. Pozostałe korekty miały inne źródła i przyczyny.

VI

U podłoża każdego procesu karnego leży społeczny i prawny konflikt, polegający na sprzeczności interesów, o których ma orzec organ procesowy w toczącym się postępowaniu.

Sprzeczność interesów występuje między pokrzywdzonym i sprawcą przestępstwa, spór toczy się między oskarżycielem i oskarżonym. Stąd zasadę

¹⁴ J. Tylman, *Reforma polskiego prawa karnego procesowego*, „Acta Universitatis Lodzensis” 1994, Folia iuridica 60, s. 5 i n.

kontradiktoryjności, określającą współcześnie kształt procesu, nazywa się też zasadą sporności lub zasadą walki.

Podział ról procesowych, wynikający z wyodrębnienia trzech funkcji w demokratycznym procesie – ścigania, orzekania i obrony, powoduje u sędziów, prokuratorów, obrońców (adwokatów) częściowo różne spojrzenie na formowanie poszczególnych instytucji procesowych. Rodzi to z kolei różne, konkretne już, ale często sprzeczne ze sobą postulaty i wnioski pod adresem gremiów kodyfikacyjnych i samego ustawodawcy. Oczywiście nie można zrealizować jednocześnie przeciwstawnych, wykluczających się żądań i postulatów.

W tym sporze znaczącą, niekiedy rozstrzygającą rolę powinna odgrywać nauka i jej przedstawiciele, po warunkiem oczywiście, że teoretycy mają pełną orientację w mechanizmach praktyki postępowania karnego i są otwarci na jej rzeczowe, podyktowane troską o dobro wymiaru sprawiedliwości, postulaty.

Dodać wypadnie, że kodeks karny z natury rzeczy nie powoduje takich napięć i nie wywołuje tego rodzaju, w pewnym sensie zawodowych, emocji, a prokuratorów i sędziów jego instytucje raczej łączą niż dzielą.

Istotny wpływ na stosunek do prac Zespołu i do projektu kpk ma fakt, że pewne konieczne zmiany, jak przekazanie sądowi wyłączności stosowania tymczasowego aresztowania czy warunkowego umorzenia, powrót do ingerencji sądu w postępowanie przygotowawcze, pogłębienie kontroli odwoławczej, wynikające przede wszystkim z potrzeby demokratyzacji procesu, dostosowania go do wymagań państwa prawa oraz z międzynarodowych zobowiązań Polski, poszerzenia i urealnienia uprawnień pokrzywdzonego i oskarżonego – zwiększają obciążenia i tak już przeciążonych pracą sędziów, prokuratorów, a także funkcjonariuszy policji. W wielu też uwagach praktyków, popierających nowe rozwiązania, podkreślających ich trafność i prawidłowość, jednocześnie podnosi się wątpliwości, czy przy obecnym stanie kadry możliwa będzie ich realizacja.

Zespół jednakże na stan kadry i wyposażenie sądów oraz organów ścigania nie ma bezpośredniego wpływu. Od twórców nowego kodeksu można oczekiwać tylko tego, że będą starali się do minimum ograniczać pracochłonność nowych rozwiązań, a tam gdzie jest to możliwe – upraszczać postępowanie, także w stosunku do stanu istniejącego w obowiązującym kodeksie.

Podkreślić przy tym wypadnie, że wszystkie kolejne projekty spotykały się z reguły z opinią pozytywną ze strony środowisk naukowych, a pewne zastrzeżenia dotyczą zazwyczaj nie dość radykalnej, zdaniem wielu wypowiedzi, liberalizacji poszczególnych rozwiązań, zbyt ostrożnej, a nie przesadnej – jak nierzadko twierdzą przedstawiciele praktyki – gwarancyjnej

ochrony praw i interesów oskarżonego i innych uczestników postępowania¹⁵. Potwierdza to przynajmniej częściową rozbieżność punktów widzenia nauki i praktyki na to, jaki powinien być nasz przyszły system karnoprosesowy.

Tu wszakże przypomnieć trzeba, że skład Zespołu stanowią w ponad 50% przedstawiciele praktyki. Także wśród reprezentantów teorii znalazły się osoby, które nawet obecnie zaangażowane są bezpośrednio w działalność praktyczną. Wszystkie zaś decyzje zapadały w Zespole demokratycznie, w głosowaniach jawnych. Określone rezultaty prac Zespołu i głosowań mogą tylko świadczyć o sile argumentów teorii.

Znamienne jest też, że formułując projekty nowelizacyjne, od 1989 r. sięga się bezpośrednio do założeń i artykułowanych rozwiązań, opracowanych przez Zespół, przenosząc do aktów nowelizacyjnych nie tylko koncepcje, ale i szczegółowe sformułowania projektów, jak np. w ustawie nowelizacyjnej z dnia 29.6.1995 r. konstrukcję uproszczenia dochodzenia, całej instytucji kasacji, przepisów działu o postępowaniu w sprawach karnych w stosunkach międzynarodowych.

Na koniec na jeden jeszcze, bardzo istotny, problem należy zwrócić uwagę. W początkowym okresie prac nad reformą kierunek zmian w systemie procesowym w znacznym stopniu stymulowany był przez siły odnowy i ówczesną opozycję. W atmosferze społecznej panującej wtedy w kraju, w Komisji i w Zespole prawa karnego procesowego na pierwszym miejscu postawiono dążenie do demokratyzacji postępowania karnego, żywe były aspekty praw człowieka, a więc zwłaszcza podejrzanego i oskarżonego, oraz praworządność wymiaru sprawiedliwości. Dopiero na drugim miejscu stawiano skuteczność ścigania oraz uproszczenia i ekonomię postępowania. Jak już wspomniano, właśnie w roku 1989 Zespół uzyskał potwierdzenie „zielonego światła” dla pełnej demokratyzacji i liberalizacji wymiaru sprawiedliwości.

Dość szybko jednak priorytety poza Komisją uległy zmianie i obecnie w uwagach praktyki o projektach głównie mówi się o uproszczeniu i przyspieszeniu postępowania, o skuteczności ścigania, o sprawach (trudnościach) kadrowych i często występuje się przeciwko zwiększaniu, czy umacnianiu gwarancji osób pociąganych do odpowiedzialności karnej (m. in. z argumentacją, że takie rozwiązania zwiększają formalizm procedury i obciążenia organów procesowych). Żąda się też wprowadzenia do systemu prawa dodatkowych instytucji – świadka koronnego, zakupu kontrolowanego (tzw. prowokacji), rozszerzenia podsłuchu, ogólnie większych praw dla policji i prokuratury, ograniczenia projektowanej ingerencji czynnika sądowego w postępowanie przygotowawcze.

Przedstawiciele nauki i praktyki działający w Komisji, a przede wszystkim w Zespole, wsłuchają się uważnie w te głosy, starając się rzetelnie ocenić

¹⁵ Zob. *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993.

ich zasadność. Nie ulega bowiem wątpliwości, że rosnąca przestępczość, brutalizacja form naruszania prawa przez licznych sprawców poważnych przestępstw, zorganizowane formy działania i międzynarodowe powiązania grup przestępczych wymagają odpowiedzi, reakcji w postaci instrumentów umożliwiających skuteczniejsze zwalczanie tak groźnego zjawiska, jakim jest przestępczość.

Dlatego też Zespół w ostatniej wersji projektu z roku 1995 dokonał pewnych, dość istotnych zmian, wprowadzając z jednej strony dalsze uproszczenia i ułatwienia działania organów ścigania i sądów, m. in. w postaci instytucji wzorowanej na włoskim *patteggiamento* (orzekanie o odpowiedzialności karnej za zgodą oskarżonego bez przeprowadzania rozprawy i z radykalnym ograniczeniem postępowania dowodowego), z drugiej strony zaprojektowano przepisy o ochronie i utajnieniu świadka (świadek *incognito* – wprowadzony do kpk również w drodze wcześniejszej nowelizacji ustawą z 6.7.1995 r.), przyjęto rozwiązanie sytuacji, gdy oskarżeni z własnej winy wprowadzają się w stan uniemożliwiający udział w rozprawie lub posiedzeniu, dodano nowe formy pozbawiania korzyści majątkowych uzyskanych przestępstwem. Natomiast nie wprowadzono instytucji świadka koronnego i zakupu kontrolowanego, podtrzymując wcześniejsze stanowisko, że mogą one być ewentualnie rozważane na gruncie tzw. ustaw policyjnych, a więc poza kpk. Tak się też stało – przepisy o zakupie kontrolowanym znalazły się w zmienionej 21.7.1995 r. ustawie o Policji z 6.4.1990 r., projekt zaś ustawy o tzw. świadku koronnym przedstawiony z inicjatywy MSW czeka na uchwalenie.

Ogólnie biorąc Zespół broni pryncypiów i ustosunkowując się do postulatów praktyki (dotyczy to także propozycji i wniosków teorii) uwzględnia te, które mając rzeczowe uzasadnienie nie zmuszają do przekroczenia granic wyznaczonych przez naukę procesu karnego oraz ideę państwa prawa.

W sierpniu 1995 r. projekty kodeksu postępowania karnego i dwóch pozostałych kodeksów karnych wniesione zostały do Sejmu.

Zespół teoretyków i praktyków przez wiele lat tworzył kodeks, który w pełni zasługuje na to, by stać się prawem obowiązującym. Jest to kodeks nowoczesny, spełniający wymagania teorii i dające się uwzględnić postulaty praktyki. Pozwala szybciej i taniej zwalczać drobną przestępczość i koncentrować siły na przestępczości poważnej. Z pewnością nie ustępuje w konfrontacji z kodyfikacjami zachodnimi.

Droga, jaką Zespół przebył, potwierdza – jak się wydaje – dwie tezy, mianowicie, że od roku 1918 polskie prawo karne procesowe tworzone jest przez przedstawicieli nauki i praktyki w sporze, ale często także w owocnym współdziałaniu, oraz że jakość tego prawa w znacznym stopniu zależy od tego, czy przedstawiciele nauki mają przy jego tworzeniu dostatecznie duże możliwości wypowiedzania się i wpływania na jego kształt. Jeżeli w pewnych

okresach tak nie było, postępowanie karne stawało się wadliwe, a rezultaty jego stosowania przynosiły szkody – nieraz bardzo dotkliwe – uczestnikom procesów oraz wymiarowi sprawiedliwości.

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PUBLIKACJI

Janusza Tylmana

Monografie, podręczniki

1. *Wszczęcie postępowania karnego według kpk*, Łódź 1959, s. 249 [rozprawa doktorska].
2. *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Łódź 1963, s. 537 [rozprawa habilitacyjna].
3. *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965, s. 239.
4. *Postępowanie karne w zarysie*, Warszawa 1971, s. 320 [wspólnie z M. Siewierskim i M. Olszewskim].
5. *Postępowanie karne w zarysie*, Warszawa 1974, wydanie drugie, zmienione i rozszerzone, s. 340 [wspólnie z M. Siewierskim i M. Olszewskim].
6. *Instytucja czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, Łódź 1984, s. 192.

Opracowania zwarte

1. *Funkcjonowanie instytucji czynności nie cierpiących zwłoki w postępowaniu karnym*, Warszawa 1978, s. 30 + 70 [wyniki własnych badań empirycznych].
2. *Funkcjonowanie instytucji czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, Warszawa 1982, s. 26 + 65 [wyniki własnych badań empirycznych].
3. *Funkcjonowanie nadzoru prokuratora w fazie wszczęcia dochodzenia przez organa Milicji Obywatelskiej*, Warszawa 1986, s. 70 + 70 [wyniki własnych badań empirycznych].

Ważniejsze studia i artykuły

1. *Wszczęcie postępowania karnego*, „Nowe Prawo” 1955, nr 4, s. 29–38.
2. *Rozwój systemu postępowania przygotowawczego w latach 1944–1956*, „Zeszyty Naukowe UŁ” [dalej – ZNUŁ] 1957, nr 6, s. 161–177.

3. *Z problematyki zasady legalizmu w prawie karnym procesowym*, „Państwo i Prawo” [dalej PiP] 1960, nr 3, s. 498–509.
4. *Gwarancje procesowe podejrzanego w postępowaniu karnym*, ZNUŁ, 1971, nr 83, s. 59–77.
5. *Problemy zasady koncentracji w postępowaniu karnym*, PiP, 1973, nr 7, s. 78–90.
6. *Problemy czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1976, t. 4, s. 87–111.
7. *Instytucja czynności nie cierpiących zwłoki w postępowaniu karnym*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1979, t. 9, s. 31–50.
8. *Dopuszczalność dokonywania czynności nie cierpiących zwłoki w postępowaniu karnym*, „Nowe Prawo” 1979, nr 1, s. 25–35.
9. *Koncentracja i szybkość postępowania sprawdzającego w procesie karnym*, „Nowe Prawo” 1982, nr 11–12, s. 125–146.
10. *Instytucja czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1983, t. 14, s. 7–26.
11. *Prawo karne procesowe* [wspólnie z M. Cieślakiem], [w:] *Stan i zadania nauk penalnych w Polsce*, oprac. zbiorowe, Warszawa 1983, s. 47–109.
12. *Podstawy tymczasowego aresztowania w postępowaniu karnym Republiki Federalnej Niemiec*, „Przestępczość na Świecie” 1986, nr 4, s. 51–66.
13. *Funkcjonowanie nadzoru prokuratora nad dochodzeniem prowadzonym przez Milicję Obywatelską*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1988, t. 19, s. 7–30.
14. *Haftgruende im polnischen Strafverfahren*, [w:] *Probleme des Strafrechts und der Kriminologie in der Bundesrepublik Deutschland und in der Volksrepublik Polen*. Herausgeber Peter Cramer und Janusz Tylman, Łódź 1988, s. 27–53.
15. *Oportunizm w postępowaniu karnym Republiki Federalnej Niemiec*, „Nowe Prawo” 1989, nr 10–12, s. 95–113.
16. *Reforma postępowania przygotowawczego w polskim prawie karnym procesowym*, „Problemy Praworządności” 1991, nr 3, s. 26–39.
17. *Reforma polskiego prawa karnego procesowego. Węzłowe zagadnienia*, „Acta Universitatis Lodziensis” [dalej – AUL] 1994, Folia iuridica 60, s. 5–23.
18. *Instytucja sędziego śledczego w postępowaniu karnym Republiki Federalnej Niemiec*, AUL, 1992, Folia iuridica 50, s. 17–31.
19. *Reforma modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa karnego*, red. S. Waltoś, Kraków 1993, s. 461–473.
20. *Reforma środków odwoławczych w postępowaniu karnym*, „Zeszyty Prawno-Ekonomiczne” 1993, t. 58, s. 93–114.
21. *Rechtsstaatlichen Möglichkeiten einer Vereinfachung des Strafverfahrens*, [w:] *Von totalitärem zu rechtsstaatlichen Strafrecht*, Freiburg 1993, Bd. 42, s. 533–555.

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PUBLIKACJI

Tomasza Grzegorzcyka

Pełny dorobek obejmuje 150 publikacji, w tym 5 publikacji książkowych (monografie, podręczniki, komentarze), 5 opracowań zwartych, 17 glos do orzeczeń SN, 5 recenzji naukowych i ponad 110 artykułów naukowych, a nadto składa się nań kilkanaście niepublikowanych referatów, ekspertyz naukowych i recenzji wydawniczych.

Pozycje książkowe

1. *Wnioskowy tryb ścigania czynów karalnych*, Łódź 1986.
2. *Prawo o wykroczeniach. Zarys*, Łódź 1987 [współautorstwo z M. Oliszewskim].
3. *Obrońca w postępowaniu przygotowawczym*, Łódź 1988.
4. *Komentarz do kodeksów normujących rozstrzyganie w sprawach o wykroczenia (kpw, kp, kpk)*, Poznań 1994.
5. *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1995 [współautorstwo z A. Gubińskim].
6. *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 1995.

Opracowania zwarte

1. *Obrońca w postępowaniu przygotowawczym w świetle badań praktyki*, Warszawa 1980.
2. *Niektóre przestępstwa przeciwko Państwu, jego organom i funkcjonariuszom*, Warszawa 1983.
3. *Udział obrońcy w postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 1986 [wkładka do „Palestry” 1986, nr 2].
4. *Problematyka prawna stosowania art. 10 Ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa*, Łódź 1992.
5. *Kodeks wykroczeń i inne teksty prawne. Wprowadzenie*, Warszawa 1994 [współautorstwo z A. Gubińskim].

Ważniejsze artykuły naukowe

a) z zakresu postępowania karnego

1. *Odstępstwa od zasady bezpośredniości w kodeksie postępowania karnego*, „Nowe Prawo” 1973, nr 7–8.

2. *Zmiana postanowienia o przedstawieniu zarzutów w postępowaniu karnym*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1973, nr 2–3.

3. *Instytucja przedstawienia zarzutów w postępowaniu uproszczonym*, ZNUŁ, 1974, S. I, nr 106.

4. *Niektóre kwestie procesowe w sprawach o zagarnięcie mienia typu aferowego*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1975, t. 3.

5. *Obrońca w postępowaniu przygotowawczym w Bułgarii, Rumunii i na Węgrzech*, „Palestra” 1978, nr 2.

6. *Obrońca w postępowaniu przygotowawczym w Republice Federalnej Niemiec*, ZNUŁ, 1979, nr 62.

7. *Odczytywanie na rozprawie protokołów przesłuchań w trybie art. 338 kpk*, „Nowe Prawo” 1979, nr 1.

8. *Odmowa wszczęcia postępowania przygotowawczego*, „Problemy Praworządności” 1979, nr 14.

9. *Pozycja obrońcy w procesie karnym*, „Palestra” 1979, nr 4.

10. *Uprawnienia stron i ich przedstawicieli do żalenia się w postępowaniu przygotowawczym*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1979, nr 25.

11. *Wniosek o ściganie w procesie karnym*, „Nowe Prawo” 1979, nr 6.

12. *Ewolucja ustawodawstwa antyterrorystycznego w RFN*, „Przestępczość na świecie” 1980, t. 13.

13. *O uprawnieniach obrońcy w postępowaniu przygotowawczym de lege lata i de lege ferenda*, „Palestra” 1980, nr 8–9.

14. *Realizacja niektórych uprawnień obrońcy w postępowaniu przygotowawczym w świetle badań ankietowych*, „Problemy Praworządności” 1980, nr 12.

15. *Udział obrońcy w dowodowych czynnościach postępowania przygotowawczego w świetle ustawy*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1980, t. 11.

16. *Wygaśnięcie prawa oskarżyciela publicznego do oskarżenia*, „Problemy Praworządności” 1980, nr 2.

17. *Koncepcje uprawnień obrońcy w postępowaniu przygotowawczym*, „Palestra” 1981, nr 7–9.

18. *O ściganiu na wniosek w świetle regulacji prawnych w niektórych państwach socjalistycznych*, „Problemy Praworządności” 1982, nr 12.

19. *Ściganie na wniosek w procesie karnym RFN*, AUL, 1982, Folia iuridica 10.

20. *Ściganie na wniosek w świetle projektowanych zmian kk i kpk*, „Problemy Praworządności” 1982, nr 8–9.

21. *Ściganie przestępstw na wniosek z upoważnienia i na żądanie w procesie karnym Austrii*, AUL, 1985, Folia iuridica 22.

22. *Obrońca w dochodzeniu i w śledztwie w świetle projektu zmian kpk*, „Palestra” 1983, nr 3–4.

23. *Rola i zadania Milicji w procesie karnym w świetle projektowanych zmian kpk*, „Zeszyty Naukowe WSO” 1983, nr 3 (42).

24. *Wnioski dowodowe obrońcy w postępowaniu przygotowawczym i udział obrońcy w dowodowych czynnościach tego postępowania w świetle badań praktyki*, „Studia Kryminalistyczne, Kryminologiczne i Penitencjarne” 1983, t. 13.

25. *Zatrzymanie jako środek przymusu karno-procesowego*, „Problemy Praworządności” 1983, nr 6.

26. *Tryby ścigania przestępców w europejskich państwach socjalistycznych*, „Problemy Praworządności” 1984, nr 11.

27. *Ingerencja prokuratorska w sprawy o czyny ścigane na wniosek*, „Problemy Praworządności” 1987, nr 6.

28. *Ściganie na wniosek w systemie trybów ścigania karnego*, PiP, 1987, nr 1.

29. *Obhajce ve vyhledovani a vyšetřovani w polskom trestnim řizeni*, „Biuletin Advokacie” [Prah] 1988, nr 3.

30. *Der Grundsatz der Unmittelbarkeit im polnischen Strafprozess*, AUL, 1988, Folia iuridica 39.

31. *Wnioskowy tryb ścigania przestępstw w niektórych kapitalistycznych państwach Europy*, AUL, 1988, Folia iuridica 35.

32. *Obrońca w postępowaniu karnym wykonawczym*, „Palestra” 1989, nr 3.

33. *Vice obhajcu tehož obvineneho w polskom trestnim řizeni*, „Biuletin Advokacie” [Prah] 1989, nr 4.

34. *Policja w postępowaniu przygotowawczym w świetle projektu zmian przepisów procedury karnej*, „Przegląd Policyjny” 1991, nr 2.

35. *Sądowe postępowanie w sprawach o wykroczenia*, „Problemy Praworządności” 1991, nr 4–5.

36. *Ściganie na wniosek dowódcy w świetle projektowanych zmian kk i kpk*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1991, nr 1.

37. *Karno-procesowe zatrzymanie osoby (Uwagi na tle projektu nowego kpk)*, „Przegląd Policyjny” 1992, nr 4 (28).

38. *O ściganiu przestępstw na wniosek w projektach nowych kodeksów; karnego i postępowania karnego*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1992, t. 46.

39. *Model postępowania przygotowawczego w projekcie kpk*, [w:] *Problemy reformy prawa karnego*, Lublin 1993.

40. *Sądowa kontrola nad orzecznictwem w sprawach o wykroczenia*, PiP, 1993, nr 4.

41. *List żelazny w procesie karnym de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Reforma prawa karnego*, Łódź 1994.

42. *O zmenach w polskom trestnim řizeni v letech 1989–1993 a o smerach dalších zmen podle návrhu nového trestního radu*, „Biuletin Advokacie” [Prah] 1994, nr 9.

43. *Podsluch telefoniczny i kontrola korespondencji w projekcie nowej procedury karnej*, AUL, 1994, Folia iuridica 60.

44. *Prawo do obrony w reformowanym modelu postępowania przygotowawczego*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1994, t. 48.

45. *List gończy jako środek przymusu karno-procesowego*, AUL, 1995, Folia iuridica 63.

46. *Wniosek o ściganie w projektowanej nowej kodyfikacji karnej*, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 9.

b) z zakresu prawa wykroczeń

1. *Kontrola merytoryczna wniosku o ukaranie, Zagadnienia Wykroczeń*” [dalej – Zag. Wykroczeń] 1979, nr 6.

2. *Przerwa i odroczenie rozprawy w postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, Zag. Wykroczeń, 1980, nr 6.

3. *Uniewinnienie w systemie rozstrzygnięć kolegiów*, Zag. Wykroczeń, 1981, nr 1.

4. *Wykroczenia ścigane wyłącznie na żądanie pokrzywdzonego*, Zag. Wykroczeń, 1982, nr 4–5.

5. *Jawność zewnętrzna postępowania w sprawach o wykroczenia*, Zag. Wykroczeń, 1983, nr 4–5.

6. *Umorzenie postępowania w sprawach o wykroczenia*, Zag. Wykroczeń, 1983, nr 3.

7. *Czynności sprawdzające w sprawach o wykroczenia i ich wpływ na dalszy tok postępowania*, Zag. Wykroczeń, 1985, nr 4–5.

8. *Przedstawiciele procesowi stron w postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, Zag. Wykroczeń, 1985, nr 2.

9. *Jawność wewnętrzna postępowania w sprawach o wykroczenia*, Zag. Wykroczeń, 1986, nr 6.

10. *Milicja jako oskarżyciel publiczny w sprawach o wykroczenia*, „Służba MO” 1986, nr 1–2.

11. *Przyznanie się obwinionego do winy i konsekwencje takiego przyznania*, Zag. Wykroczeń, 1986, nr 4–5.

12. *Prokurator w postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, „Problemy Praworządności” 1987, nr 10.

13. *Przedstawiciel społeczny w postępowaniu przed kolegium*, Zag. Wykroczeń, 1987, nr 6.

14. *Sytuacja obrońcy w sprawach o wykroczenia*, „Palestra” 1987, nr 3–4.

15. *Obwiniony i pokrzywdzony jako strony postępowania w sprawach o wykroczenia*, „Służba MO” 1988, nr 1.

16. *O potrzebie i kierunkach zmian w procesowym prawie wykroczeń*, Zag. Wykroczeń, 1988, nr 1.

17. *Kilka uwag na tle zbiegu art. 87 kw i art. 145 kk*, Zag. Wykroczeń, 1989, nr 6.
18. *Naruszenie spoczynku nocnego jako wykroczenie*, Zag. Wykroczeń, 1989, nr 4-5.
19. *Rola sądu w reformowanym prawie wykroczeń*, „Nowe Prawo” 1989, nr 4.
20. *Wszczęcie postępowania przed kolegium de lege ferenda*, Zag. Wykroczeń, 1989, nr 6.
21. *Zatrzymanie osoby w prawie wykroczeń*, Zag. Wykroczeń, 1989, nr 3.
22. *O założeniach planowanej reformy prawa wykroczeń*, PiP, 1990, nr 12.
23. *Prawo do obrony w reformowanym prawie wykroczeń*, „Palestra” 1990, nr 6.
24. *Prokurator w reformowanym postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, „Problemy Praworządności” 1991, nr 6.
25. *Instytucja zatrzymania osoby w reformowanym prawie wykroczeń*, AUL, 1992, Folia iuridica 50.
26. *Policja w reformowanym postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, „Przegląd Policyjny” 1992, nr 1.
27. *Ujednolicenie systemu orzekania i kontroli procesowej w sprawach o wykroczenia*, „Monitor Prawniczy” 1995, nr 7.

c) z zakresu postępowania w sprawach nieletnich

1. *Odpowiedzialność nieletnich za wykroczenia*, „Służba MO” 1984, nr 4.
2. *Pokrzywdzony w postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Nowe Prawo” 1986, nr 3.
3. *Rola prokuratora w sprawach nieletnich*, „Problemy Praworządności” 1987, nr 3.
4. *Sytuacja prawna rodziców nieletniego na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Nowe Prawo” 1987, nr 2.
5. *Sytuacja nieletniego w postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Nowe Prawo” 1988, nr 1.
6. *O sytuacji nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich lub w zakładzie poprawczym (polemika)*, „Problemy Praworządności” 1991, nr 6.

d) z zakresu prawa karnego skarbowego

1. *O projektowanych zmianach procedury karnej skarbowej*, „Przegląd Sądowy” 1995, nr 7-8.
2. *Ostatnie zmiany w prawie skarbowym*, „Monitor Prawniczy” 1995, nr 6.

WYKAZ PUBLIKACJI

dr hab. Barbary Wójcickiej

Monografia

Jawność postępowania sądowego w polskim procesie karnym, Łódź 1989.

Artykuły

1. *Zakres realizacji zasady jawności wewnętrznej w postępowaniu przygotowawczym*, ZNUŁ, 1969, nr 66, s. 101–112.
2. *Koncepcje uprawnień oskarżycielskich pokrzywdzonego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu*, ZNUŁ, 1972, S. I, nr 92, s. 15–32.
3. *Warunki uzyskania statusu oskarżyciela posiłkowego*, „Palestra” 1974, nr 4, s. 66–77.
4. *Uprawnienia odwoławcze oskarżyciela posiłkowego*, „Nowe Prawo” 1975, nr 4, s. 61–68.
5. *Wpływ zmiany kwalifikacji prawnej czynu na sytuację procesową pokrzywdzonego*, „Nowe Prawo” 1975, nr 5, s. 751–756.
6. *Granice uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym*, ZNUŁ, 1979, S. I, nr 62, s. 73–83.
7. *Udział stron w postępowaniu odwoławczym*, „Nowe Prawo” 1981, nr 1, s. 86–95.
8. *Uprawnienia oskarżycielskie pokrzywdzonego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu w świetle projektu zmian przepisów kpk*, „Nowe Prawo” 1982, nr 9/10, s. 126–132.
9. *Udział stron w posiedzeniach sądu I instancji*, „Palestra” 1983, nr 3, s. 95–106.
10. *Udział stron w posiedzeniach sądu w świetle projektowanych zmian przepisów kpk*, „Nowe Prawo” 1983, nr 3, s. 114–122.
11. *Postępowanie karne a środki masowego przekazu*, AUL, 1985, Folia iuridica 22, s. 133–154.
12. *Aspekty prawne przekazu audiowizualnego przebiegu rozprawy sądowej*, „Nowe Prawo” 1988, nr 5–6, s. 12–26.
13. *Podstawy wyłączenia jawności rozprawy*, AUL, 1988, Folia iuridica 35, s. 41–56.
14. *Dowód z wyjaśnień obwinionego de lege lata i de lege ferenda*, Zag. Wykroczeń, 1990, nr 2/3, s. 45–54.
15. *W kwestii niezawisłości członków kolegium do spraw wykroczeń*, Zag. Wykroczeń, 1990, nr 1, s. 15–23.

16. *Problemy zasady jawności w procesie karnym*, AUL, 1992, Folia iuridica 50, s. 61–79.

17. *Sytuacja prawna pokrzywdzonego w procesie karnym w świetle projektu kpk* [w pracy zbiorowej pt.] *Reforma prawa karnego*, red. J. Tylman, Łódź 1994, s. 52–62.

18. *Orzekanie przez sąd odwoławczy na niekorzyść oskarżonego w świetle projektu kodeksu postępowania karnego* [redakcja z 1994 r.] AUL, 1995, Folia iuridica 63, s. 47–56.

WYKAZ PUBLIKACJI

Marka Olszewskiego

Pozycje książkowe i zwarte

1. *Podstawowe założenia postępowania w sprawach o wykroczenia*, Łódź 1973.

2. *Ustrojowe i procesowe zasady orzecznictwa w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 1978.

3. *Rozmiary i potrzeby orzekania zasadniczej i zastępczej kary aresztu w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 1980 [współautorstwo z K. Poradą].

4. *Prawo o wykroczeniach. Zarys*, Łódź 1987 [współautorstwo z T. Grzegorzczakiem].

Artykuły naukowe

1. *Dowód z dokumentu na tle zasady bezpośredniości* (*Rozważania de lege ferenda*), „Nowe Prawo” 1967, nr 11.

2. *Ochrona bezpieczeństwa drogowego w nowym kodeksie karnym*, „Palestra” 1980, nr 4.

3. *Z zagadnień warunkowego umorzenia postępowania karnego*, „Palestra” 1970, nr 6 [współautorstwo z J. Waszczyńskim].

4. *Jednoczynowy zbieg przestępstwa i wykroczenia*, „Nowe Prawo” 1972, nr 4.

5. *Niektóre kwestie procesowe w sprawach o zagarnięcie mienia typu aferowego*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1975, t. 3 [współautorstwo z T. Grzegorzczakiem i B. Budner].

6. *Kontrola sądowa nad orzecznictwem w sprawach o wykroczenia de lege ferenda*, PiP, 1976, nr 1–2.

7. *Dane osobopoznawcze w postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, Zag. Wykroczeń, 1978, nr 4–5.
8. *Środki zaskarżenia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, Zag. Wykroczeń, 1979, nr 2.
9. *Oszustwa na szkodę konsumentów*, ZNUŁ, 1979, nr 62.
10. *O racjonalne stosowanie zastępczej kary aresztu*, Zag. Wykroczeń, 1979, nr 6.
11. *Prawo o wykroczeniach*, [w:] *Stan i zadania nauk penalnych w Polsce*, Warszawa 1983 [współautorstwo z M. Siewierskim].
12. *Uchylanie prawomocnych rozstrzygnięć w sprawach o wykroczenia jako problem kodyfikacyjny*, ZNUŁ, 1985, nr 22.
13. *Stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu jako podstawa rozgraniczenia przestępstw i wykroczeń*, PiP, 1988, nr 4.
14. *Ochrona bezpieczeństwa drogowego przed przestępstwami i wykroczeniami w prawie polskim*, AUL, 1988, Folia iuridica 39.
15. *Reforma systemu środków zaskarżenia*, Zag. Wykroczeń, 1989, nr 2.
16. *Wykroczenia trwałe*, Zag. Wykroczeń, 1989, nr 3.